

“EELISTAN SUITSUSAUNAS ÜKSINDA ÜDINI PUHASTUDA.”

Rakvere teatri näitleja, Võrumaalt pärit **Tarmo Tagamets** (41) võttis Eesti Naise seekord vastu oma äia suitsusaunas Kanepi külje all.

TEKST **ELINA ALLAS** / FOTO **JANNE VEETÕUSME**

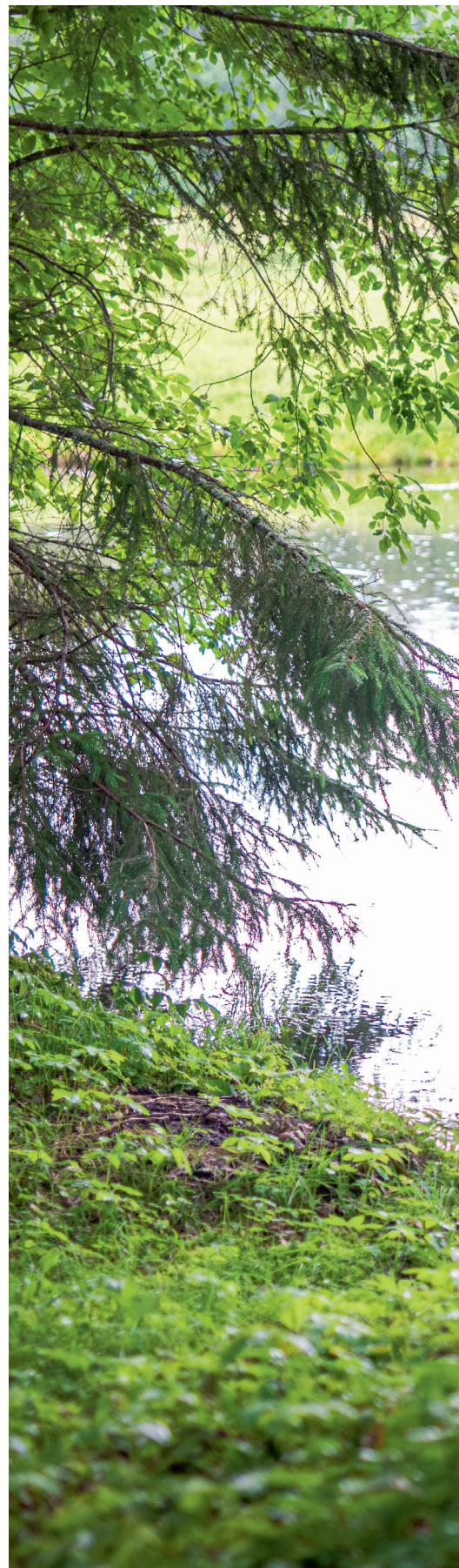
Eestlaste esimene saun oli suitsusaun. Lõuna-Eestis on säilinud rohkem suitsusaunu kui kusagil mujal ja üha enam tahavad eestlased oma järgmiseks saunaks just suitsusauna. Sest suitsusaunalõhn annab selle päris õige tunde.

Leppisime Tarmoga kokku, et läheme tema vanaisa 1930. aastatel rajatud suitsusauna tema isakodus peaaegu Läti piiri ääres, Varstu lähedal. Siis aga selgus, et isa on vahepeal suitsusauna tavaliseks ümber ehitanud, sest üksi elades pole otstarbekas →

Suitsusaunas saab Tarmo oma patud ja pahed maha pesta.

Saunast otse allikatiiki hüpata on puhas mõnu ja hea tervise pant.

Ajahambast puretud purdelt on kogu perekond pärast leili tiiki sulpsanud.

“Lõppkokkuvõttes vastutan kõigi eest. SEE ON TULNUD VANUSEGA.”

sauna kuus kuni kaheksa tundi kütta.

Seega kutsus Tarmo vaa-
tama ja proovima hoopis oma
elukaaslase **Kätlini** vanemate
suitsusauna Põlvamaal Mügra
külas Nirgi talus. Ta tunnistab, et
kui äial suitsusauna poleks, laseks
ta vist isal sauna tagasi suitsu-
saunaks ehitada.

Põliste tammede ja sarapuusalu (väidetavalt on sarapuuvihht saunas kõige parem) all paiknevat suitsusauna köetakse Nirgi talus keskmiselt korra nädalas. Kui kõik täiskasvanud lapsed on kodus, tehakse alati sauna, kinnitab Tarmo sõbralik äi **Helmut Hoop**. Eriti kuumale leili armastab sõjaväelasest perepoeg.

Nirgi talu on kuulunud perele

ilmselt juba pärisorjuse kaotamisest ja talude päriksostmisest saadik, sest dokumendid talu kindlustamise kohta pärinevad aastast 1856. Vana elumaja palgid on siiani säilinud, mõni aasta tagasi sai maja vaid uue voodri, katuse ja korstna.

Aga esivanematega pole Helmutil kunagi juttu olnud, millal valmis suitsusaun elumajast pisut kõrgemale kingule, allikatiikide äärde. Selge on see, et praegugi täiesti töökorras saun on vähemalt sada aastat vana.

“Mina ei tee suurt tuld kunagi alla, tolle pärast ta võib-olla ei olegi maha palanu,” nendib saunaomanik. Kui saun köeb, ei lähe Helmut kodunt ära, ikka tuleb silma peal hoida.

LIHA ON SIIN SAUNAS ALATI SUITSUTATUD

Helmut meenutab, et vanasti suitsutati sessamas saunas alati liha. Seda tehti kümme aastat tagasigi, kui veel sigu peeti. Selle tõttu olevat saun korra siiski pea-aegu põlema läinud.

Kes on kord saunas suitsuliha teinud, see teab, et protsess on ligi kaks päeva pikk: kõigepealt pannakse liha soolvette, siis asetatakse saunapalkide vahele latid ja nende peale redelid, millele omakorda riputatakse liha. Algul tuleb kamar panna ülespoole, et soolvesi välja valguks, siis vastupidi – et liha kuivaks ei jääks. Kõige rutem saavad valmis ribid.

Suitsuruumis peab olema stabiilne temperatuur, mis tähendab,

*Tarmo ja koer Matu oskavad maaelu kumbki omal moel nau-
tida.*

Tarmo ja saunaperemehest
äi Helmut laval.

Saunas Tarmo pigem mõtleb, seal tuleb häid loomingulisi ideid.

et puid tuleb alla panna ka öösiti. Sauna ei tohi liha suitsutades liiga kuumaks ajada, sest muidu hakkab rasv sulama. Selle vea on Helmut kord noorena ka teinud. Helmuti vanaisal oli tavaks kõigepealt kütta ahjutäis puid ära, et mitte viia liha külma sauna.

Liha suitsutamiseks sobib puhas kuiv leppapuu ja praegu kütabki ta oma suitsusauna ainult lepaga. Saunategemiseks kulub neli korralikku sületäit.

“Kui näpp jääb mustaks, pole see õige suitsuliha,” teab Helmut.

Kuigi leilitamine ja ihu pesemine käib Nirgi talu saunas endiselt ühes ja samas ruumis, on sauna siiski natuke ümber ehitatud. Kõige sagedamini tuleb suitsusaunas uuendada põrandat. Jooksva vee all pesemiseks on Helmut sauna välisküljele meisterdanud käepärastest vahenditest duši.

Varem köeti sauna selle põhiruumist, nüüd saab kütta eeskojast. Ka kerisel on vahetatud kivid ja osa neist paigutatud

Helmuti meisterdatud lihtne dušš.

metallvaadi sisse, et keris rohkem laiali ei vajuks, sest nii kipub kuuma toimel mõnikord juhtuma. Kerisekiviks sobib raudkivi – õige eesti mees tunneb need punakad kivid põllul ära. Paekivi ei kõlba saunakerisesse mitte.

KORD KALAL, KORD SAUNAS

Aga väimees Tarmo põhihobi on viimastel aastatel olnud hoopis kalalkäimine. Ta õngitseb kõige tavalisema õngega linaskit Jõksi ja Kooraste järvest ning tegeleb samal ajal mitte millelegi mõtlemisega.

Väimees on küll kalamees, aga suitsusaun pole otseselt mõeldud kala suitsutamiseks. Selleks on Tarmol plaan soetada suitsuahi,

Suitsusaunas ei tasu vastu seina nõjatuda.

Tarmot kõnetavad vanade saunapalkide tekstuur ja muster.

aga mitte poest osta – see oleks liiga lihtne lahendus –, vaid kindlasti ise teha.

Kui nüüd liha suitsutamise teemal jätkata, siis eks ole Tarmogi selle tööga nooruses kokku puutunud. Pärast pooleaastast seikluste virvarri Rápina aianduskoolis kolis ta Kobelast Varstu külje alla isa juurde ja temast sai Varstu keskkooli õpilane. (Tänu sealse kooli legendaarsele emakeeleõpetajale ja teatriteele suunajale Lea Mändmetsale sai noormehest hiljem näitleja ning nüüdseks ka lavastaja.) Varstus vanaisa talus elasid tookord vanaema ja isa. Tarmo sattus sinna oma nelja venna seast üksinda ja nii jäi suitsusaun just tema kütta. Ühtlasi pidi ta olema öösiti üleval, kui suitsuliha *sannas* küpses.

Aga otse loomulikult pole saun ainult lihasuitsutamise ega ka lihtsalt leilitamise-pesemise koht – see on vaimse puhastumise paik. “Alati tunnen, et suitsusaunas peaks käima ükski,” räägib Tarmo. “Seal saab oma patud, pahed ja halvad teod omaette maha pesta. Üksi käia on kõige õigem – ja ka kütta üksinda.”

Kui saun kõeb, on sauna vaatlemine distantsilt tema jaoks ilus vaatepilt: kuidas prigudest ja pragudest immitseb orna suitsu.

“Ega siis muud tahagi,” nendib ta. “Kui vaatad kas või palke, nende tekstuuri ja mustrit, siis on see päris kõnetav. Saunas käies paned aja kulgu tähele. Kas ikka on kindel, et kõik ajas ära kaob? Võib-olla ei kao. Hea, kui saunal ei ole ajalugu. Ta lihtsalt on.”

Tarmo arvates oleks tore mõelda, et suitsusaun on iga majapidamise kirik või altar. Ja samuti tahaks ta ükskord näha inimest, kes tõesti täiesti puhtast südamest, tegemata näitemängu, astuks sauna ja ütleks kas “Jummal sekka!” või “Jummal hää miis”. Ise ta neid loitse ei kasuta, sest see ei tuleks loomulikult.

“On oluline märgata, mida saun sulle ise ette mängib,” sõnab Tarmo. “Teinekord on karmune, teinekord hästi puhas. Suitsu puhastab kõigepealt sauna puhtaks ja siis inimese.”

Kuigi paljudel eestlastel on

kombeks saunas õlut juua, siis Tarmo seda ei tee. Ta pole üldse õllemees. Võib-olla paar tundi pärast sauna rüügab veini või viskit.

Aga saunatamine pole Tarmo jaoks nagu kalalkäimine, kus ta üldse midagi ei mõtle ja silmitseb vaid hüpnootiseerivat õngekorki lainetel. Saunas ta pigem just mõtleb ja seal tuleb sageli ka palju häid loomingulisi ideid.

Muidugi tahaks Tarmo ka päris enda suitsusauna. Viimasel ajal on nad Kätliniga vanadel saunadel silma peal hoidnud, sest nad tahavad elule aidata mõne ajahammast kogenud sauna, millel on veel eluvaim sees. Sõber Agu Trolla – tubli puutöömees, talunik ja harrastusnäitleja – võiks tulla appi vana sauna taastama.

MAAILM ON ÜKS ILMATU SUUR SAUN

Agu Trolla mängib ühtlasi Vanaisa rolli augustis Mooste folgikojas esmakordselt publiku ette jõudvas “Suitsusannasümfoonia”, mille lavastaja ja liikumisjuht Tarmo on. Muusika autor on Märt-Matis Lill. Peale kohapeal esitatava elava muusika Eesti Filharmoonia Kammerkoori, Mari Kalkuni, Meelika Hainsoo ja veel mõne muusiku ettekandes kõlab Eesti Riikliku Sümfooniaorkestri ettesalvestatud muusika.

Tegu on kõige lihtsama maailma loomise looga, kus maailm luuakse suitsusaunaga ja suitsusauna ning kuhu on põimitud ka rahvalugusid. Põhimoto on: maailm on üks ilmatu suur saun.

Rohkem kui 100 aastat vana saun tekitab Tarmos mõtte, et võib-olla mõned asjad ajas siiski ei kao.

Kukk-tuulelipp vihjab, mis suunas täna sauna-suitsu trüviv – aga muidugi mitte korstnast.

Tarmo lisab, et koos hea sõbraga loodud MTÜ Müüdüd Naer eesmärgiks on taastada vanu Võrumaa lugusid. Nad mängivad sel suvel Rõuge vallas Roosiku külas kaht tükki koos, tuues lavale paljude jaoks juba unustatud Võrumaa kirjamehe Juhan Jaigi, kes oli ka tuntud tondijuttude vestja. Mängitakse Vootele Ruusmaa kirjutatud näidendit “Mis sa, tont, vahid!” (selle lavastab Tarmo Vootelega kahasse) ja Urmas Lennuki “Jutuvestja lahkumist”.

TAHAKS END LAVAL TÄIESTI LÕHKI KISKUDA

Veel teatritööst rääkides nendib Tarmo, et Rakvere teatri

rutiin on üsna karm, sest väga palju on esietendusi, ent elukutse mõttes hoiab see alati vormis. Teatrit tehes kogeb põhja ja taevast.

“Oleme teatris päris tihti unustanud arusaama, et teater pole mängukoht. Teater on suure tähega Mängukoht. Peaks vähem tegema ja rohkem sisuliselt vaeva nägema. Tunnen Eestis puudust totaalset teatrist, mis tähendaks lõpuni minemist, et saaks end laval täiesti lõhki kiskuda.”

Tarmo mõtleb, et võib-olla oleks talle kasulik üldse võtta aastaks aeg maha ja sügavalt enda sisse vaadata.

Ka on tekkinud tal aja jooksul soov võtta ette näidendi kirjutamine, sest kirjutamishuvi on järjest rohkem kasvanud. Ta tahaks luua näitemängu matustel mängivatest puhkpillimängijatest.

Ühtlasi on Tarmo jaoks õnn, et paljud tema Võru draamastuudio õpilased on aastate jooksul täiskasvanuks saanud ja mõni neist leidnud ka tee kutseliste teatrite lavadele. Need on inimesed, kelle ees ta tunneb vastutust ja sestap ei viitsigi ta igasugust lollust suust välja ajada. Kui, siis vaid väikeses sõprade ringis.

“Vaikinud olen eluaeg,” tõdeb ta. “Ma vastutan enda eest, ma vastutan teiste eest. Lõppkokkuvõttes vastutan kõigi eest. See on tulnud vanusega.”

TÄHTSAIM ON ISEOLEMINE

Vanadest saunadest rääkides libiseb vahepeal mõte aja olemusele. Tarmo ütleb, et ta elab kulgevas ajas ja kõige tähtsam on talle iseolemine. Endaga on ta nüüdseks leppinud. Kõik, mis on juhtunud, on tagantjärele tore.

“Peaasi, et silmavaade ja elujaatus säiliks,” sõnab ta. “Ma ei oska üle mõelda. Tuleb aru saada, et me oleme kõik inimesed, et meil kõigil on oma tee.” Ta toob näiteks oma kolleegi Toomas

Suumani Rakvere teatrist, kelle elutarkus ja erudeeritus teevad kadedaks, olgugi et too on ära käinud nii taevast kui ka põhjas. See on kogemus, mis on väärt elus hoidmist.

Meie ühiskonnas ärritab näitlejat ehk kõige enam see, et kogu aeg püütakse avalikult sõna võtta ja vaat et igauks tahab olla arvamusi. “Mina arvan, et ei pea nii palju arvama,” sedastab ta. “Me usume praegu nii paljusid asju. Äkki ei peaks uskuma? Usu sellesse, et piim maksab poes 57 senti, ja rohkem polegi vaja.”

Tarmo ise on muideks padjauksku. Kui on vaja midagi uskuda või paluda, siis ta paneb pea patja ja loodab, et kõik läheb hästi.

Järjest rohkem tunneb ta, et ebaõnnestumisi ei tohi karta. Pigem teha vähem kui rohkem, aga ka väheste asjade puhul mitte karta nurjumist.

Aga Tarmo tegeleb ka täiesti asiste asjadega. Näiteks mängib võrk- ja korvpalli ning kohutavalt palju aega kulub tal telekast Englise jalgpalli vahtimisele. Sageli jääb ta muidugi poole vaatamise pealt magama.

*Järjest rohkem
tunneb Tarmo, et
ebaõnnestumisi
EI TOHI
KARTA.*

Osale Eesti suurimal kodukonkursil

EESTI KAUNEIM
MAAKODU
2019

DECORA
TAVALISEST PÄHEM EHTISPOOD

PEAAUHIND

Murutraktor väärtuses 1700 €

**Info ja tingimused:
maakodu.ee/konkurss**

Auhinnad panevad välja:

